

Edistysuskon historiaa amerikkalaisittain

Henna-Riikka Pennanen: Material, Mental, and Moral Progress. American conceptions of Civilization in Late 19th Century Studies on "things Chinese and Japanese". Jyväskylä Studies in Humanities 241. Jyväskylän yliopisto 2015. 432 s. ISBN 978-951-39-6032-2.

Kun nykyään puhumme kulttuurisista kohtaamisista, sata vuotta sitten eurooppalaiset ja amerikkalaiset tarkkailivat maailmalla liikkessaan sivilisaatioiden edistyneisyyttä. Rotu, naisen asema, rikollisten kohtelu, mikä milloinkin sopi mittariksi, jolla useimmiten saavutettiin yksituumainen tulos: "länsimainen sivilisaatio" oli yliverlainen – ja muut seuraisivat perässä, jos vain ymmärtäisivät asettua johon.

Tutkijat ovat lähestyneet 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen sivilisaatiokäsityksiä ja kulttuurista vuorovaikutusta monenlaisin aineistoin ja monenlaisista teoreettisista lähtökohdista. Matkakirjallisuuden tutkimus on ollut

pitkään suosittua, samoin kolonialististen yhteisöjen ja käytäntöjen tutkimus. Henna-Riikka Pennasen väitöskirjan tarkoituksena on ollut selvittää, mitä sivilisaatio ja sivistys/sivistyneisyys (*civilization, being civilized*) merkisivät amerikkalaisille 1800-luvun jälkipuoliskolla. Kirjasta joukosta Kiinaa ja Japania kuvanneita amerikkalaisia tekijä on valinnut kuusi henkilöä ja tutkinut heidän kirjoituksiaan kielen, sanavalintojen, ilmausten ja taustalla vaikuttavien kontekstien avulla. Pennasen tutkimus onkin sekä kulttuurisen vuorovaikutuksen historiaa että aate- ja käsitehistoriaa. Näistä traditioista nousevat myös tutkimuksen lähtökohdat ja teoreettiset työkalut. Sivilisaation käsite on määritelty Reinhart Koselleckin mukailleen avainkäsitteeksi, ja lisäksi on identifioitu joukko vastakäsitteitä, joiden avulla aineistoa on analysoitu johdonmukaisesti.

Tutkimusongelmat ovat haastavia ja hyvin problematisoituja. Amerikkalaisten sivilisaatiokäsitysten tutkiminen on keskeistä, koska juuri Yhdysvaltojen merkitys Itä-Aasiassa kasvoi 1800-luvun lopulta alkaen. Tavoitteena ei kuitenkaan ole ollut tutkia kirjoittajien representaatioita sinänsä vaan keskustella teksteissä avautuvista sivilisaatiokäsityksistä. Niiden tutkiminen onnistuu parhaiten selvittämällä, mitä amerikkalaiset näkivät, kun katsoivat kulttuurisesta peilisestä 'toisia'.

Johdannossa Pennanen käy ansiokkaan keskustelun tekijöistä (kansallisuus, etnisuus ja etnosentrismi, aiempi tietämys ja orientalismi), jotka vaikuttivat tutkittujen asiantuntijoiden teksteihin ja näkemyksiin, sekä siitä, mitä he niiden valossa edustivat. Tutkitut kirjoittajat pyrkivät tuottamaan tietoa tiedon vuoksi ja nousemaan sen avulla Kiinan ja Japanin asiantuntijoiksi. Siten he edustivat ennen muuta itseään, ja samalla amerikkalaisten näkemyksiä –

vaikka emme pääsekään käsiksi heidän teostensa vaikuttavuuteen. Enää ei ole mahdollista tutkia niiden vastaanottoa ja voimaa muokata amerikkalaisten mielipiteitä ja kuvaa Kiinasta ja Japanista. Sen sijaan voi tutkia niistä rakentunutta diskurssia – sana, jota Pennanen tutkimuksessaan tosin välttää.

Sen sijaan Henna-Riikka Pennanen ankkuroi tutkimuksensa vaakuuttavasti käsitteelliseen analyysiin. Hän nojautuu erityisesti João Feres Júniorin typologiaan vasta-käsitteistä (*counter concepts*), kun tarkastellaan "kulttuurisia toisia". Myös keskustelu kontekstualisoinnin merkityksestä ja kontekstuaalisista tasoista on huolellisesti toteutettu. Konteksti käsitetään problematisoitavaksi eikä taustoitettavaksi, jotta voidaan tutkia kunkin kirjoittajan julkaistujen tekstien suhdetta hänen intentioihinsa, elämäänsä, yhteiskuntaan, kulttuuriin, muihin teksteihin ja diskurssimuotoihin.

Ajallisesti tutkimus rajautuu Kiinan oopiumisodista 1840-luvulta 1900-luvun alkuun, jolloin Kiinassa tapahtui boksarikapina ja Japani aloitti ekspansiivisen ulkopoliittikan. Työn vertaileva ote toimii hyvin. Kiinaa ja Japania kuvaavia tekstejä verrataan toisiinsa, ja toisaalta kaikkia tekstejä verrataan keskenään. Näkyviin piirtyy, miten ankaralla tavalla amerikkalaiset vertasivat ei-valkoisia valtioita ja kansakuntia toisiinsa ja edelleen omaan länsimaiseen sivilisaatioonsa.

Tutkimuksessa on analysoitu yli 20 teosta ja useita artikkeleita. Kiinaa kuvanneet Samuel Williams, William Martin ja Arthur Smith sekä Japanista kirjoittaneet William Griffis, Percival Lowell ja Lafcadio Hearn on valittu sillä perusteella, että heidät tunnistettiin jo omana aikanaan näiden kulttuurien asiantuntijoiksi. Pennanen käsittelee perusteellisesti heidän julkaisujensa tendenssejä ja taustaoletuksia, kuten uskonnollisuutta (protestanttinen kristillisyys), suku-

puolta (kaikki miehiä) ja etnisyyttä (kaikki valkoisia).

Lähdemateriaalin valinnan osalta voi myös esittää kaksi kriittistä huomiota. Mainittujen kuuden asiantuntijan kirjoituksia luettiin ja siteerattiin aikanaan laajasti, ja he olivat kiistatta alan auktoriteetteja. Laajaa Kiinasta ja Japanista kirjoittaneiden amerikkalaisten joukkoa ja julkaisujen lajityyppejä olisi kuitenkin voinut luonnehtia tarkemmin ja kertoa millaisesta poolista heidät on valittu. Sukupuolen näkökulmasta tutkittujen joukko puolestaan on vino, eikä naisten pois jättämiselle esitetty perustelu täysin vakuuta.

Pennanen analysoi aineistoa sekä määrällisesti että laadullisesti ja tekee huolellista työtä. Painopiste on sivilisaatioon yhdistettyjen käsitteiden ja ilmausten laadullisessa analyysissä, jota määrällinen ja semanttinen tarkastelu ohjaa ja perustelee. Myös vastakäsitteiden identifioiminen osana sivilisaatiokäsitysten hahmottamista toimii erinomaisesti: esimerkiksi kuvainpalvonta vastaan todellinen uskonnollisuus (s. 208), ja kiinalaisten ja japanilaisten kuvaaminen lapsina ja lapsellisina vasta kohtana länsimaisille ja kypsille aikuisille (s. 306). Pennanen käy myös huolellista vuoropuhelua aiemman tutkimuksen kanssa ja osoittaa tuntevansa tutkimuskenttän hyvin.

Tutkimus vastaakin esitettyihin kysymyksiin tarkasti. Sivilisaation käsite merkitsi ensinnäkin makrotason ilmiötä eli alueellista kokonaisuutta, toiseksi mikro- eli yksilötason sivistyneisyyttä ja kolmanneksi dynaamista sivilisaatioprosessia, joka liittyi kiinteästi edistysuskoon. Vähimmälle huomiolle on jäänyt tutkimuksen ensimmäinen kysymys: mitä sivilisaatio tai sivistyneisyys merkitsi aikakauden amerikkalaisille? Kuuden kirjoittajan sivilisaatiokäsitykset olivat varsin yhteneväiset, mutta niitä olisi voinut peilata vahvemmin Yhdysval-

tojen tilanteeseen ja aatteelliseen ilmapiiriin.

Tutkimuksen kahdeksasta luvusta muodostuu yli 400-sivuinen teos. Rajaus on, kuten todettua, silti onnistunut ja käsittely sekä perusteellista että ansiokasta. Tutkimuksen käytettävyyttä olisi kuitenkin palvellut tiiviimpi esitystapa. Aineistoa on ”vain” kuudelta kirjoittajalta ja kohteena olevat ilmiöt alkavat toistua ja saturoitua perusteellisessa käsittelyssä, erityisesti kolmessa viimeisessä luvussa (5–7), joissa valittuja tekstejä ruoditaan aina, kun sivilisaatiokäsitykset tulevat esiin. Niistä on samalla tullut hiukan kuvailevia. Lukija vakuuttuisi analyysin pitävyydestä ja tulkinnan perusteluista napakamallakin erittelyllä.

Huolellisuus ja tarkkuus ulottuvat myös ilmaisuun: englannin kieli ja tyyli ovat kirkasta ja sujuvaa ja tekstiä on nautinto lukea. Tuhdin teoksen punainen lanka – tutkimustehtävän ja valittujen teoreettisten lähtökohtien varassa eteneminen – kantaa työtä kauttaaltaan. Aasian suuret kansakunnat Kiina ja Japani nousivat amerikkalaisten asiantuntijoiden kynästä esiin monella tavalla edistyneinä, suorastaan korkeakulttuurisina, vaikka jäivätkin viime kädessä länsimaisen sivilisaation varjoon.

FT, DOSENTTI SEIJA JALAGIN

OULUN YLIOPISTO